

Examen HAVO
2016

tijdvak 2
woensdag 22 juni
13:30 - 16:30 uur

geschiedenis

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 27 vragen.
Voor dit examen zijn maximaal 72 punten te behalen.
Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring of uitleg gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring of uitleg ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd.
Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Door de tijd heen

De volgende gebeurtenissen die te maken hebben met de verspreiding van het christendom staan in willekeurige volgorde:

- 1 Paus Pius XI riep enkele jaren na de Eerste Wereldoorlog missionarissen op, om zich bij de verspreiding van het christendom in Afrika en Azië bezig te houden met de opleiding van priesters uit het land zelf en de bevolking te helpen met het opzetten van eigen onderwijs en gezondheidszorg.
- 2 Nadat Japan zijn havens moest openstellen voor westerse mogendheden die daar grondstoffen en afzetmarkten voor hun industrie zochten, kwamen daar ook missionarissen aan die de bevolking probeerden te bekeren.
- 3 Tijdens de vervolgingen onder keizer Nero hielden de christenen in Rome zich schuil in de onderaardse catacomben waar de Romeinen hun doden begroeven.
- 4 De missionaris Bonifatius werd in Dokkum vermoord toen hij probeerde de Friezen te bekeren.
- 5 De verspreiding van de ideeën van Luther en Calvijn in Europa verliep sneller dankzij de boekdrukkunst.
- 6 De kruisridders trokken naar Jeruzalem om de christelijke heilige plaatsen in het Midden-Oosten te veroveren.

- 2p 1 Zet deze gebeurtenissen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Prehistorie en oudheid

Gebruik bron 1.

Uit deze bron kun je afleiden dat Babylonië omstreeks 1780 voor Christus een vroeg-stedelijke samenleving is.

- 2p 2 Kies twee van deze wetten en geef per wet aan waardoor deze aangeeft dat er al sprake is van een vroeg-stedelijke samenleving.

Het Romeinse bestuur vervolgde aanhangers van niet-Romeinse godsdiensten meestal niet, maar christenen wel.

- 2p 3 Geef aan dat:
- het niet vervolgen van aanhangers van andere religies gunstig was voor het Romeinse Rijk en
 - het vervolgen van de christenen te verklaren is vanuit het monotheïstische karakter van het christendom.

De middeleeuwen

Stel, je onderzoekt de verspreiding van de islam in de zevende en achtste eeuw en je vindt de volgende gegevens:

- 1 Het Oost-Romeinse Rijk en het Perzische Rijk waren in de zevende eeuw door pestepidemieën verzwakt en stonden op instorten.
- 2 Het Midden-Oosten was in de zevende eeuw een kruispunt van handelswegen uit de hele wereld.

2p **4** Beredeneer voor beide gegevens waardoor deze hebben bijgedragen aan de verspreiding van de islam.

Gebruik bron 2.

Een bewering:

Uit zijn beschrijving van Tiel blijkt dat Alpertus van Metz denkt vanuit de feodale traditie.

4p **5** Ondersteun deze bewering door aan te geven:

- met een verwijzing naar de bron welke verandering in de late middeleeuwen uit de bron kan worden afgeleid en
- welk oordeel Alpertus van Metz hierover geeft en
- dat dit oordeel verklaarbaar is vanuit de feodale denkwijze van Alpertus van Metz.

Vroegmoderne tijd

Gebruik bron 3.

Deze bron past bij de Renaissance.

2p **6** Toon dit aan met een verwijzing naar een kenmerkend aspect van die tijd.

Gebruik bron 4.

De drie fragmenten A, B en C passen bij de onderstaande drie historische begrippen:

- 1 de Rijksdag in Worms
- 2 de Raad van State
- 3 de Bloedplakkat.

2p **7** Geef bij elk begrip aan, welk tekstfragment erbij hoort. Noteer alleen cijfers en letters.

Gebruik bron 4.

Deze fragmenten kunnen in verband worden gebracht met het streven naar centralisatie van Karel V.

2p **8** Toon dit aan voor fragment A en voor fragment C.

Een gebeurtenis:

Op 31 maart 1579 werden de nonnen van het Sint-Luciënklooster in Amsterdam gedwongen hun klooster met alle bijbehorende bezittingen over te dragen aan de regenten van het Burgerweeshuis.

- 2p **9** Leg uit wat het verband was tussen deze gebeurtenis en de Alteratie van Amsterdam.

Gebruik bron 5.

Bij deze bron worden twee uitspraken gedaan:

Het standpunt van Willem van Oranje over Filips II in het pamflet

1 is een ander standpunt over de rol van Filips II dan in de eerste jaren van de Opstand;

2 is een voorbereiding op het Plakkaat van Verlatinge.

- 4p **10** Ondersteun elke uitspraak met de bron.

De Staten-Generaal besloten om het pamflet van Willem van Oranje (*zie bron 5*) te laten drukken en op grote schaal te verspreiden.

- 2p **11** Noem twee politieke motieven voor dit besluit van de Staten-Generaal.

Gebruik bron 6.

Deze bron illustreert twee kenmerkende aspecten van de zeventiende eeuw.

- 4p **12** Noem die twee aspecten en geef bij elk aspect aan waardoor dit uit de bron blijkt.

Veel buitenlandse bezoekers van de Republiek verbaasden zich erover dat op de schilderijen van de Hollandse meesters vooral burgers werden geportretteerd.

- 2p **13** Geef voor deze verbazing een verklaring vanuit de bijzondere politieke structuur van de Republiek in vergelijking met het buitenland.

Moderne tijd

Gebruik bron 7.

De informatie uit deze bron kan in verband gebracht worden met de volgende ontwikkelingen in de negentiende eeuw:

1 de Industriële Revolutie en

2 het ontstaan van discussies over de sociale kwestie.

- 4p **14** Beredeneer bij elke ontwikkeling wat het verband met de bron is.

Gebruik bron 8.

Stel, je maakt een profielwerkstuk over Duitsland vóór de Eerste Wereldoorlog en je vindt deze prentbriefkaart. Je twijfelt over het hoofdstuk waarin je hem als illustratie wil plaatsen.

Je kunt kiezen uit de hoofdstukken:

- 1 de Alliantiepolitiek van Bismarck
- 2 de *Weltpolitik* van Wilhelm II
- 3 het Duits nationalisme voor de Eerste Wereldoorlog.

3p 15 Beredeneer voor elk hoofdstuk of deze prentbriefkaart erbij past.

Gebruik bron 9.

Deze fragmenten zijn afkomstig uit de verkiezingsprogramma's van een rooms-katholieke, een liberale en een socialistische partij.

3p 16 Toon bij elk fragment aan bij welke politieke stroming dit fragment past.

Gebruik bron 9.

Deze drie politieke partijen willen allemaal een nieuwe wereldoorlog voorkomen.

2p 17 Noem de gemeenschappelijke oplossing die deze partijen geven en geef daarmee aan welke oorzaak zij zien voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog.

De Eerste Wereldoorlog wordt wel de eerste totale oorlog genoemd.

2p 18 Leg met een voorbeeld uit de Eerste Wereldoorlog uit, wat dit betekende voor de Duitse burgerbevolking.

De opkomst van de NSDAP in de jaren 1930 wordt in verband gebracht met verschillende factoren, onder andere de onvrede in Duitsland over:

- 1 het Vredesverdrag van Versailles
- 2 de Beurskrach
- 3 de politieke verdeeldheid in de Republiek van Weimar.

6p 19 Geef bij elk van deze drie factoren aan, waardoor deze tot onvrede leidde en wat de NSDAP daartegenover stelde om meer aanhang te verwerven.

Gebruik bron 10.

Deze prent van Jordaan is verschenen nadat de ingebruikname van Dachau bekend werd in Nederland.

3p 20 Licht dit toe door, telkens met een verwijzing naar de bron:
– aan te geven welk verband er bestaat tussen de ingebruikname van Dachau en deze prent en
– uit te leggen welke mening over het Hitlerbewind Jordaan in deze prent weergeeft.

Het optreden van de Duitse bezetters in Noord- en West-Europa verschilde sterk van hun optreden in Oost-Europa.

2p 21 Geef daarvoor de verklaring vanuit de nazi-ideologie.

De onderstaande gebeurtenissen spelen zich af in Berlijn:

- 1 President Kennedy hield in Berlijn zijn *'Ich bin ein Berliner'*-toespraak.
- 2 Op de Conferentie van Potsdam werd Berlijn in bezettingszones verdeeld.
- 3 Tijdens de Marathon van Berlijn konden de hardlopers voor het eerst onder de Brandenburger Tor van West- naar Oost-Berlijn lopen.
- 4 De Amerikaanse regering stelde een luchtbrug in als reactie op de Blokkade van Berlijn.
- 5 Russische soldaten plaatsten de vlag van de Sovjet-Unie op het kapotgeschoten gebouw van de Rijksdag in Berlijn.
- 6 Oost-Duitse arbeiders begonnen met de bouw van de Muur in Berlijn.

2p **22** Zet deze gebeurtenissen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

In 1947 kwamen de Verenigde Staten met het Marshallplan voor de wederopbouw van Europa.

2p **23** Geef aan waardoor het Marshallplan:
– enerzijds bijdroeg aan de deling van Europa en
– anderzijds bijdroeg aan de eenwording van West-Europa.

Gebruik bron 11.

In een debat over de oorzaken van de Koude Oorlog komen twee standpunten naar voren:

- 1 De Sovjet-Unie is verantwoordelijk voor het oplopen van de spanning vanaf 1945.
- 2 De Verenigde Staten zijn verantwoordelijk voor het oplopen van de spanning vanaf 1945.

Deze bron kan gebruikt worden om beide standpunten te ondersteunen.

2p **24** Ondersteun beide standpunten, telkens met een argument uit de bron.

Gebruik bron 12.

Een interpretatie:

De tekenaar gebruikt een historische West-Europese tegenstelling om de Sovjetvisie op de toetreding van West-Duitsland tot de NAVO weer te geven.

4p **25** Licht deze interpretatie toe door, telkens met een verwijzing naar de bron, aan te geven:
– welke historische tegenstelling de tekenaar laat zien en
– welke mening over de West-Duitse toetreding tot de NAVO in de prent wordt weergegeven.

Twee gebeurtenissen uit de geschiedenis van Tsjecho-Slowakije:

- 1 In 1968 vond de Praagse Lente plaats.
- 2 In 1989 vond de Fluwelen Revolutie plaats die leidde tot een meerpartijendemocratie in het land.

De Sovjet-Unie reageerde verschillend op deze twee gebeurtenissen.

- 3p **26** Licht dit toe door aan te geven:
- wat het verschil in reactie van de Sovjet-Unie in 1989 is in vergelijking met 1968 en
 - welk beleid tegenover Oost-Europa de Sovjet-Unie in 1968 voerde en
 - wat er in het beleid tegenover Oost-Europa in 1989 was veranderd.

Gebruik bron 13.

In dit fragment beschrijft de journaliste een verandering in die tijd.

- 2p **27** Leg uit dat deze verandering past bij een kenmerkend aspect van de twintigste eeuw.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.